

sprejemnikom, funkcija osebnostne, narodnostne in miselne identitete (Moja beseda, Nesreča), izkrekjanja odkritosti, svobode in protesta (Odkrita beseda, Bela pesem, Le kaj naj storim) in nemoči (Smrt besede I, II, Pesem).

Četrti cikel, Čujte, zvonovi pojo, razširja tematiko Kokotove poezije na nacionalno področje, ubeseduje eksistenčne položaje narodnostne manjšine v njej sovražnem družbenopolitičnem svetu. Ves cikel je en sam protest in opomin slovenski zavesti in vesti, protest ob spoznanju krivic in napoved narodnostnega vztrajanja, kljubovanja in boja. »Pokopali so nas / in nas še pokopujejo. / Vendar nas nikoli / niso in ne bodo / pokopali do dokončne smrti. / Kajti njihove lopate / so krhke in ne zlomijo / trajnosti naših življenj, / ki so tu že od vsega začetka. / Tudi grobokopom / smrt ne prizanaša. / Nekdaj se naveliča / njihovega hlapčevstva!« (56)

Peti cikel, Svet je že star, je v zbirki najbolj liričen; najbolj prežet z impresionističnimi skicami elementarne povezanosti človeka z naravo, svetom, življenjem v svoji občji pojavnosti. Če se v posameznih tekstih (Žalost, Obup, Blaznost, Prepričanje, Upor) tematika zoži in dobiva ta »svet« vse bolj predstavljive razsežnosti, se impresionistična izpovedna ohlapnost vse bolj zavezuje razvidnemu miselnemu projektu: uporu, protestu, zvestobi, jezi. In tudi najobsežnejši, šesti cikel, Nekaj se mora zgoditi, ne zapade abstraktni mediativnosti in predstavi splošnosti. Tudi tu se ubesedeni lirski subjekt spopada s spoznanji svojih bivanjskih in narodnostnih travm, zdaj z elementi elegičnih podtonov, simbolnih zvez, parabolike, vizionarnosti, zdaj z idejno naravnostjo, odprtostjo, izpovedno neposrednostjo in povednostjo. V Kokotovi poeziji ne gre za nihanja osveščene zavesti, marveč so »nihanja« predvsem »pomoč« k spoznanju rešitev, izhoda, bivanjske in narodnostne trdnosti, na-

čin preverjanja položajev (tudi družbeno-političnih) v konkretnem, čeprav neimenovanem svetu. In v tem svetu ubesedeni lirski subjekt nikakor noče biti pasiven: »Nekaj se mora / zgoditi. / Ne bom miroval / in pustil, / da o meni / govorijo, / kot da sem mrtev. / De bom pustil, / da nad mano gradijo / trdno plast / svojih sanj. / Ne, tako / ne more ostati! / Hočem živeti, čeprav / premikam samo liste / pravičnih besed. / Premikal jih bom / tako, da bodo opazili / mojo prisotnost. / Ne, mirovati ne smeš, / če hočeš, da te ne / pokopljejo živega. / Kajti nekaj se vedno / dogaja in tudi / zgodi. / Če ti je v dobro, / premikaj skale, / če ti je v smrt, / delaj čudo.« (98)

Kokotova zbirka Nekje pa pesmi pojo je vsebinsko dovolj homogena celota (kljub izboru), odprta jasni sporočilni volji in naravnosti, zato se tudi njen jezik odreka večje artističnosti in metaforičnosti, zahtevnejših jezikovnih gradenj in večpomenskosti. V ospredju te poezije je njena izpovedno-pripovedna funkcija. Le-ta išče stika z bralci s svojo neposrednostjo, razumljivostjo, tradicionalnostjo. Čeprav ni »inovativna«, je trdna v svoji elementarni povednosti in prepričljiva v idejnem zagonu.

JOŽE POGAČNIK TEZE IN SINTEZE

Pogačnikova knjiga Teze in sinteze* v renomirani in s stališča kulturne vloge, ki jo opravlja, že kar zgledni zbirki (povsem nekomercialni) Razpotja, prinaša enajst avtorjevih študij o slovenskem slovstvu, razdeljenih v dva sklopa: Svet graditeljev in Svet ustvarjalcev. Študije so nastale, kot avtor opozarja v Pojasnilih in dopolnilih, v zadnjem desetletju, večinoma so bile na-

* Jože Pogačnik, Teze in sinteze, Založba Obzorja Maribor 1976, zbirka Razpotja 28, opremil Matjaž Vidic, str. 227)

menjene neslovenskemu bralcu in poslušalcu in skladno s tem napisane v tujih jezikih, kar pomeni, da gre v bistvu za slovenski prevod lastnih študij.

»V njih gre za en pogled na predmet, ki naj bi — ob številnih drugačnih pogledih — bistril obzorje in odkrival globino nekega slovstvenega procesa. . . / Preučevanje slovstvenih del nikoli ni bilo poljubno. Interpretacija in ocenjevanje besedne umetnine sta bili vedno ujeti v zgodovinsko pogojen način bivanja in dogajanja same književnosti. Zato mora sleherni literarno-zgodovinski prijem, ki ima namero določiti in opisati katerokoli smer v nastajanju slovstvenih izrazov na Slovenskem, nenehno paziti na omenjeno razmerje. . . / Znanost sama po sebi sili v raziskave takšne vrste, ki človeku odkriva nekaj zares temeljnega, odločilnega in bistvenega. Literarna zgodovina in kritika, ki sta dve načeli — diahronično in sinhronično — iste ustvarjalne dejavnosti, želita spoznati, kaj je književnost in kaj pripoveduje človeku; iščeta torej tisti transcendentni predmet, o katerem govori neko slovstveno delo, hkrati pa je z njim in po njem tudi konstituirano. . . / Čas po drugi svetovni vojni je literaturo in njeno znanstveno preučevanje privedel v krizo, ki izvira iz izgube bivanjskega središča. To poglavito dejstvo sodobnega sveta je brž začutilo nezadostnost tradicionalnega pojmovanja, po katerem je bil človek merilo vsega. . . /« (204—5)

Avtorjeve metodološko-filozofske meditacije v Pojasnilih izzvenevajo kot iskanje novih aspektov in raziskovalnih metod (aktualizacija idej Hansa Roberta Jaussa in Susan Sontag).

Študije v Tezah in sintezah so v prevodu popravljene. »Razločki med prvotno objavo v časopisih in zadnjo v knjigi niso zgolj jezikovni, ti razločki segajo v vsebinsko, metodološko in strukturno plat posameznih prispevkov in jih je potemtakem gledati kot novo tezo ali sintezo nekega književnovzgojnega

problema.« Študije v celoti ohranjajo naravo znanstvenega pisanja (citati, odnosnice, viri, literatura).

V prvem delu, Svet graditeljev, pri našajo Teze in sinteze šest študij: Kodifikacija slovenskega knjižnega jezika in nacionalne književnosti, Slovensko srednjeveško slovstvo in cirilmetodij-ska tradicija, Začetki slovenske pripovedne proze, Stilna podoba slovenskega reformacijskega pesništva, Bohoričevi nazori o jeziku in slogu in Jurij Dalmatin v luči stilističnih raziskav, kar pomeni, da avtorja zanimajo teme od začetkov slovenskega pismenstva do reformacije.

Drugi del, Svet graditeljev, obsega pet študij: Kmečki upori 1573 kot slovenski književni motiv, Prozaist Janko Kersnik, Smisel Šifererjeve ustvarjalnosti Roman soseske (Prežihov Voranc — Jamnica) in Inavurgacija sodobnosti (Ciril Kosmač — Pomladni dan). Kljub heterogenosti izbranih obravnavanih tem avtor ohranja znanstveno metodologijo, oprto na preštudirano in uporabljeno gradivo, kar velja tudi za študije o Tonetu Šifererju (odkritje manj znanega avtorja) in bolj sodobni temi o Jamnici in Pomladnem dnevu.

Ni naš namen polemizirati z avtorjevimi ugotovitvami, niti ne povzemati njegovih tez in ugotovitev, ker bi vsaka študija zahtevala poseben »pretres« z uporabljenimi v tudi drugo literaturo in gradivom. Bolj je »opazljivo« avtorjevo raziskovalno zanimanje za predknjiževne tematike v zgodovini slovenskega slovstva, pismenstva in jezika, saj večina študij »časovno« ne sega čez 16. stoletje, kar je za bralca privlačno kot nova aktualizacija in preverjanje zgodovinsko »odmaknjenih« obdobjih, pri čemer moramo poudariti avtorjev smisel za primerjavo in invencijo; to pa se kaže tudi v terminološko jasnem in razumljivem, bralnem jeziku. Pogačnikove študije dopolnjujejo lastno vedenje o obravnavanih problemih in s svojo novo vednostjo poudarjajo pomembnost

predknjiževnega in začetkov književnega obdobja v slovenski slovstveni zgodovini.

TOMAŽ ŠALAMUN, PRAZNIK

»Oblastnike / pozivam k nežnosti. / Zakaj moram / živeti v svetu, / ki duhovnost / sovraži? / Zakaj sem / lahko napisal komaj / 20 % pesmi / doma / in moram večno / bežati / od zemlje, / ki bi jo rad / najbolj / ljubil, / da se ne zadušim? / Zakaj čutim / ta iracionalni / odpor, / ta strah / pred / svobodo / in človeškim dostojanstvom? / Ta pesem je osebna / prošnja / in tožba. / Izvira iz šoka / in strahot, / ki jih vedno znova / doživljam, / ko se ližem / iz domačih travm. / Tako čutimo / mnogi. / To je prošnja / in tožba / vseh nas, / sezonskih / delavcev.« (44)

Verjetno je citirani tekst *Oblastnike* pozivam k nežnosti . . . med najbolj kritičnimi in angažiranimi pesemskimi sporočili v Šalamunovem pesniškem opusu in bolj kot teksti v zadnjih zbirkah: *Imre*, *Druidi*, *Turbine*, opozarja in razgalja travmatično stisko slovenskega pesnika, ki »živi« od svoje ne-institucionalizirane pesniške svobode. To, kar je Pavle Zidar v sodobni prozi (in ne samo on), je Tomaž Šalamun v poeziji, samo da so možnosti pesniškega življenja še minimalnejše od pisateljevega.

Praznik je zaradi odprtosti izpovednemu toku lirskega subjekta zelo »odkrita« Šalamunova pesniška zbirka, elementarna, neposredna, angažirana in problematizirajoča svoj čas; tu in zdaj, ne samo v konkretnem, političnem svetu, ampak tudi v dimenzijah njegovega duhovnega, miselnega, kulturno-zgodovinskega spomina. V Prazniku Šalamun ni tak artist kot na primer v *Sokolu*,

preveč je v njem pesnikove prizadetosti, »zadetosti v živo«, brez odvečne samoironije in parodije, kritike, kar pomeni, da se razmerje avtor-ubesedeni lirski subjekt približuje izenačitvi-identifikaciji, kar v avtorjevi poeziji sicer ni navada; to razmerje se vedno ruši in izogiba frontalnemu, odkritemu soočanju z eksistencialnimi pesnikovimi stiskami. V Prazniku je ta »očitnost« še kako razvidna, npr. tudi v tekstu *Ljudje*, *Hiša svetovne odgovornosti*, *Zgodovina neba* je množična, *Življenje pesnika*, *Danes sem tipkal tako dolgo*, *Kdor me bere kot ironičnega*, *Naša vera*, *Vešča Krepa*, *Zahvala* . . ., kjer je »prozaizacija« poezije že skoraj popolna. Šalamunov tekst *Prvič*, ko sem prišel v *New York City* že popolnoma zgublja tip liričnosti, poetičnosti in prehaja v popolno reportažo, kronistični zapis, tako priljubljen v lastni poetiki.

»Ameriška« motivika, tudi v Prazniku obsežna, podobno kot v drugih »ameriških« zbirkah, dopolnjuje mozaik Šalamunovih potovanj po ZDA. Poezija in Amerika, dvojje prevladujočih motivov v ameriški tematiki, kažeta na Šalamunovo tudi ameriško zavezanost mediju izpovedovanja odnosa do sveta, brez širjenja medkontinentalnih tematskih konfrontacij. Tomaž Šalamun ne piše o ZDA zato, da bi jih spoznaval, širil svojo pesniško vednost o njih, marveč da bi s tematiko prikazal svojo pomembnost oz. nepomembnost v »novem« svetu. Skoraj da gre v okviru te teme za dva enako močna pola: pesnik in Amerika; taka je pesniška manipulativna aktualizacija lirskega subjekta in njegovih prvih sprehodov po *New York Cityju*. Se pravi, da je v ospredju avtorjevega pesniškega zanimanja predvsem navdušenje nad samim sabo v »velikem« svetu.

Šalamunova uvodna *Zahvala*, ki kliče na pomoč Montaignejevo misel o življenjskem martiriju, obenem z zahvalo Prešernovemu skladu za potovanje v grad Yaddo (kako malomeščan-

* (Tomaž Šalamun *Praznik*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1976, opremil Tomaž Kržišnik, str. 76)